

Л.В.Крисько

ПРОЕКТУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗМІСТУ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Модульно-розвивальна система гармонізує міжособистісні взаємини вчителя й учня, оскільки визнає соціально-психологічну роль останнього на кожному етапі модульно-розвивального процесу.

Чуттєво-естетичний (нульовий) етап проводиться здебільшого на початку навчального року та півріччя і покликаний налагодити або відновити теплі емоційно-психологічні взаємовідносини вчителя й учнів. Його психолого-педагогічний зміст насичений позитивними емоціями та ефективними реакціями на незвичайні для досвіду учня події, ситуації, факти і супроводжується музичним оформленням, комічними сценками та ігровими ситуаціями. Одне з важливих завдань учителя – стати цікавою особистістю для учня, спричинити довільний потік позитивних емоцій і зосередити його увагу на найцікавіших фактах конкретної науки чи певної сфери соціально-культурного досвіду.

Установчо-мотиваційний етап – це своєрідний початок розвитку пошукової активності учнів, що дає змогу кожному досягти індивідуально прийнятної висоти в навчанні.

Під час цього етапу перед учнями ставиться позитивна установка на освітню діяльність, формується зовнішня і внутрішня мотивація, визначається межа змістовного модуля. Важливим внутрішнім утворенням позитивної установки і стійкої мотивації є емоційна насиченість пізнавальної діяльності учнів, їхній відповідний ефективний настрій на пошук нових проблем. Саме цим і спричинене створення низки проблемних ситуацій, які, активізуючи розумовий процес особистості, водночас стимулюють зародження і розвиток її потребно-мотиваційних станів і смислових структур, визначальних для розвивальної взаємодії.

На установчо-мотиваційному етапі вчителі використовують результати комплексних психологічних обстежень учнів, зокрема, тестування за діагностичними методиками. Психолого-педагогічний зміст етапу передбачає актуалізацію опорних знань і ментального досвіду учня, створення проблемних ситуацій як елемента формування внутрішньої мотивації, введення учнів у спроектоване понятійно-термінологічне поле, подається структурно-часова модель цілісної навчальної діяльності тощо. Специфіка форм і методів роботи пов'язана з використанням великої кількості фактів, аналітичних схем і таблиць, критичних ситуацій і неординарних учинків, пам'яток для учнів, проектів самостійної роботи.

Важливо мотиваційно спрямувати учнів на своєчасне усвідомлення прогалин у знаннях, знаходження неточностей у відповідях і вироблення потреби їх подолання. Тому разом з адекватним прийняттям нових навчально-виховних робіт в учнів формується здатність до саморегуляції власної пошукової діяльності, самооцінки її ефективності і ментальної

компетентності, визначаються мотиваційні резерви особистості, сприятливий психологічний клімат довіри між учасниками освітнього процесу є важливою умовою вільного вибору дії в навчанні, дає змогу виявити творчі здібності, активність і самостійність кожного.

Завдяки випереджальному домашньому завданню стає реальною диференціація й індивідуалізація понятійно-теоретичного змісту навчання. А рефлексія на розуміння готовності та ефективності проблемного вміння є елементом критичної самооцінки, самоусвідомлення плідності своєї розумової праці, забезпечення зворотного смислового зв'язку. Воно скоригує пошуково-емоційну активність учнів у єдності з освітньою діяльністю вчителя залежно від їхнього психологічного стану в конкретній ситуації розвивальної взаємодії.

Змістовно-пошуковий етап вирізняється передусім плануванням і формами пошуку теоретичного змісту розділу або теми (закони, категорії, моделі тощо). Його метою є розвиток пошукової пізнавальної активності і самостійності учнів в обґрунтуванні універсальних змістовних залежностей соціально-культурного досвіду. Характерною ознакою відповідної освітньої технології є блочно-ситуативний спосіб добування наукових знань, які подаються учням не в готовому вигляді, а здобуваються ними за допомогою психологічно організованої дослідницької діяльності. Основним змістом останньої є доведення гіпотез щодо способів розв'язування навчальних проблем. Мета досягнення – методом спроб і помилок. Учень діє в умовах особистісної невизначеності, інтелектуального утруднення або пізнавально-смислової суперечності. Відмінність між проблемною та будь-якою іншою навчальною задачею визначається не її змістом, а входженням проблеми в поле задач і ситуацій, що спричиняють формування системи прийомів, для утворення яких вони і розроблені. Найпродуктивнішими методами навчання є евристична бесіда, проблемний виклад, учнівське дослідження.

Модульно-пошуковий спосіб організації навчального процесу забезпечує сприймання учнями нової порції наукового знання у зіставленні з базовими компонентами їхнього ментального досвіду, дає змогу вгледіти теоретичну систему, а не окремі наукові факти. Зменшується навантаження на учнівську пам'ять, повніше активізуються вищі психічні функції (мислення, уявлення, воля, свідомість тощо).

Отже, модульно-пошуковий спосіб (метод) є основним засобом і дидактичною умовою вирішення одного з завдань розвивальної взаємодії – формування інтелектуального потенціалу молоді. Лише в процесі спільного, рівноправного, дискусійно-діалогічного пошуку формуються справжні теоретичні знання.

Оцінювально-смисловий етап спрямований на певне осмислення теоретичного змісту, оцінювання і самооцінювання рівнів смислового розуміння універсальних теоретичних залежностей (теорії закономірності тощо). Особлива увага привертається до знань високого ступеня абстрактності та узагальнення навчальних умінь, застосування їх у різних теоретичних ситуаціях. Тому використовується проблемний діалог і

колективний пошук, а ще усне (письмове) опитування, тести і кросворди, творчі вправи й ігрові ситуації.

Загалом психолого-педагогічним змістом цього етапу є рівні осмислення навчальної інформаційної залежно від віку, оцінювання учнями правильності розуміння набутих знань, корекція адекватності оволодіння науковою інформацією, проміжки рефлексії форм і методів навчання, стимулювання успіхів у конкретній освітній діяльності учня, визначення ступеня опанування змісту, розуміння смислового контексту вивченого.

Адаптивно-перетворювальний етап – метою є нормоутворення, що передбачає формування умінь, навичок та еталонів соціально-корисної діяльності, застосування їх у типових і нетипових ситуаціях. Його основний зміст становлять соціальні норми-плани, програми, проекти, методики, технології, інструкції. Важливе значення має й добір вправ (пропедевтичні, коментовані, пробні, пояснювальні, тренувальні). Виконання їх, зважаючи на спрямування і складність, спричинює нормотворчу активність учнів, сприяє удосконаленню їхніх умінь і навичок.

Виконуючи творчі завдання, учні не знають заздалегідь способів їх розв'язання, не мають чітко окресленої предметної основи пошуково-регуляційних дій. Щоб здолати критичну ситуацію, їм доводиться враховувати всі можливі взаємозв'язки між її компонентами та охарактеризувати їх з соціально установлених, здебільшого професійних позицій. Отож доцільно диференціювати нормативно-навчальні завдання, використовуючи при цьому парну і групову роботу над їх постановкою та вирішенням.

Тому вчитель має можливість оцінити ефективність різних форм нормотворчої діяльності учнів у нестандартних ситуаціях соціального і навчального життя.

Психолого-педагогічний зміст адекватно-перетворювального етапу має чітко визначену соціально-нормативну орієнтацію, за якою здобуті теоретичні знання виступають як соціально нормативний досвід (алгоритми, інструкції, технології тощо).

Системно-узагальнюючий етап передбачає формування в уяві учнів цілісних психічних образів, адаптивне, чітко визначене збагачення ментального досвіду науковими знаннями і нормами. Відбувається глибоке осмислення учнями завершеного блоку освітнього змісту, його смислове закріплення, вироблення умінь порівнювати і зіставляти світоглядні підходи, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки міждисциплінарного характеру.

Учитель найчастіше використовує такі форми і методи освітньої діяльності, як залікове тестування, що дає змогу оперативно з'ясувати системність набутих знань і взаємозалежність соціальних норм учнів. Аналітична робота з узагальнюючими моделями, таблицями, схемами систематизує соціально-культурний досвід за допомогою знаково-графічних засобів і визначає смислові зв'язки між поняттями й явищами. Організується цілеспрямоване відновлення здобутих знань і норм у контексті ментального

досвіду учнів, а психологічно теплий мікроклімат творчої співпраці спрямовує інтерес кожного до міжпредметного навчання.

Отже, на цьому етапі відбувається перехід від нормативно-регуляційної фази функціонування навчального модуля до ціннісно-естетичної, коли знання чи норми не просто демонструються, а проєктуються на ту чи іншу історичну ситуацію, життєвий шлях науковця або митця і на власний ментальний досвід, світогляд, переживання.

Контрольно-рефлексивний етап покликаний розвинути творчу рефлексію учнів, збагачувати їхню ціннісно-естетичну сферу ідеями та ідеалами, ставленнями й оцінками, віруваннями і переконаннями, установками, ціннісними орієнтаціями і нормативними кодексами, а також здійснювати підсумковий контроль якості оволодіння знаннями, нормами і цінностями. Вчитель визначає академічну і розвивальну результативність не тільки своєї праці, а й учнівського колективу і, що найцікавіше, психосоціальне зростання окремого учня.

Широкого вжитку набуває рефлексія здобутків учителя й учнів (знання, норми, цінності), їхні зусилля зливаються в духовному контакті: міжсуб'єктний діалог стає повноцінним і рівноправним. Оцінюється збагачення ментального досвіду учнів, визначаються межі продуктивних змін у структурі особистісних знань, норм і цінностей.

Застосовуються такі форми роботи: демонстрація учнями своїх самостійних здобутків для закріплення в досвіді ментальних структур і мовленнєвих словесних зв'язків; завдання узагальнювально-проблемного характеру, вікторини або олімпіади, конференції чи групові бесіди, які розвивають самостійне мислення, навички глибинного самоаналізу.

Така освітня робота сприяє усвідомленню учнями нових способів розв'язання світоглядних проблем і культурних норм діяльності, збагачення кожним учасником розвивальної взаємодії власного ментального досвіду

Духовно-естетичний етап – важливий чинник ефективного перебігу модульно-розвивального процесу – вияв духовності, який не оволодівається чи здобувається, а ретельно існує співрозвиваючись завдяки учасникам освітньої взаємодії. Основний психолого-педагогічний зміст духовно-естетичного етапу організовується навколо творчої активності особистості, її гуманного ставлення до інших, добросердечності, духовного прозріння, самоаналізу і внутрішнього збагачення.

Отже, духовність учителя і учнів у навчальному процесі за нової освітньої системи є найважливішою причиною і найістотнішим наслідком триритмічного (навчання, виховання, освіта) функціонування модульно-розвивального процесу.

Довершеною є послідовність семи етапів функціонування, які, характеризуючись поступальною логікою, послідовністю розвитку і взаємопереходами, догматично не йдуть один за одним; реальний навчальний процес завжди набагато складніший, ніж будь-який змодельований процес педагогічної взаємодії.

Єдина для кожного етапу навчального модуля мета розвивальної взаємодії вчителя і учнів, яка спонукає обирати тактику і техніку управління освітнім процесом, передбачає розв'язання конкретного набору завдань психосоціального зростання особистості. Насиченість кожного етапу відповідним психолого-педагогічним змістом (спільна пошукова активність, проблемно-діалогічні форми, нормотворча діяльність тощо), в якому процеси розвитку, функціонування і управління взаємозумовлені.

Єдність соціально-психологічних функцій учителя і учнів нормативно задаються як система соціально прийнятих норм і правил їхньої спільної освітньої діяльності та особисто значущих культурних вчинків і дій. Функціональна цінність модульно-розвивального процесу досягається лише за переходу від першої фази розвитку навчального модуля до другої і третьої, тобто від інформаційно-пізнавальних засобів у діяльності до нормативно-регуляційних і ціннісно-естетичних.

Спрямованість циклічності функціонування навчальних модулів, детермінованою генезисом процесів соціалізації особистості вчителя й учня, коли пройдені навчальні моделі й етапи, є умовою повноцінного функціонування наступних, а отже – передумовою реалізації психосоціального потенціалу кожного.

Список використаних джерел

1. Фурман А.В. Теорія і практика проектування соціально-культурного змісту навчальних модулів // Рідна школа – 1997. – №2. – С.25-35.